

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SÖZLÜK KULLANMA ALIŞKANLIKLARI: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Deniz MELANLIOĞLU*

Özet

Okul sözlüklerinin kullanıcısı olan öğrencilerin bilinçli sözlük kullanımına ilişkin bilimsel verilerin azlığı, hedef kitleye yönelik hazırlanan sözlüklerin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Belirtilen olumsuzluğun ortadan kaldırılabilmesi için öğrencilerin sözlük kullanımına ilişkin alışkanlık düzeylerini ortaya koymak gerekir. Bu çalışmada belirtilen eksiklikten yola çıkılarak ortaokul öğrencilerinin sözlük kullanma alışkanlıklarını belirlemek amaçlanmıştır. Ortaokulda öğrenim gören beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıftan sekizer öğrenci araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırmada nitel veri toplama tekniklerinden yararlanılmıştır. Araştırmanın veri analizinde nitel araştırma yöntemi fenomenoloji kullanılmış; araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanmıştır. Araştırma sonucunda sınıf seviyesi yükseldikçe öğrencilerin sözlük kullanma alışkanlıklarının arttığı anlaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Türkçe eğitimi, sözlük kullanımı, kelime öğretimi.

SECONDARY SCHOOL STUDENTS' DICTIONARY USE HABITS: A QUALITATIVE RESEARCH

Abstract

The quality of the dictionaries written with the target group in mind are adversely affected due to the lack of scientific data on the effective use of dictionaries by students that are users of school dictionaries adversely affect. It is necessary to determine students' levels of habits related to dictionary use so as to overcome these adverse effects. To fill this gap in the literature, the study aimed to investigate middle school students' dictionary use habits. The participants of the study were the group of students, with 8 students in each group, from grades 5 to 8 at TOKİ Şehit Jandarma Er Osman Öden Middle School. Qualitative research techniques were utilized in the study. Phenomenography, one of the qualitative research methods, was used to analyze the data collected through semi-structured interview forms. The results of the study indicated that there was a positive relation between the students' grade levels and students' dictionary use.

Keywords: Turkish education, use of dictionary, vocabulary teaching.

Giriş

Türkçe eğitiminin genel amaçlarından biri, öğrencilerin duygu, düşünce ve hayallerini yazılı ve sözlü olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmelerini sağlamaktır. Bu amacın gerçekleşmesi öğrencilerin sahip olduğu kelime hazinesiyle yakından ilişkilidir. Öğrencilerin kelime hazinesini zenginleştirmede kullanılacak materyallerden biri de sözlüklerdir.

* Yrd. Doç. Dr.; Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, denizmelanlioglu@hotmail.com.

Sözlük, “Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser” şeklinde tanımlanmaktadır (TS, 2005). Sözlük kullanımı ise başvuru amacıyla yapılan kişisel bir dizi eylem bütünüdür (Yüksekkaya, 2001: 210). Sözlük, bir başvuru kitabı olarak özellikle anlama becerilerinin geliştirilmesinde önemli bir eğitim ortamı oluşturur. Karadağ’a (2011: 95) göre öğrenciler için dinleme ve okuma sırasında karşılaşılan ve anlamı çözülemeyen kelimeler için sözlüğe başvurmak, geçerli ve güvenilir bir yoldur. Anlatma becerilerinin kullanılmasında sözlük, aktarılabilecek anlamın karşılığının doğrulanması, doğru yazımın ve söyleyişin belirlenmesi açısından öğrenciye rehberlik etmektedir. Li (1998) de sözlüklerin dil eğitimi için seçilmiş en başarılı ve vazgeçilmez eserler olduğunu vurgulamaktadır.

Sözlük hazırlamadaki genel amaç, bir dilin söz varlığını ortaya koymaktır. Bununla birlikte sözlüklerin hazırlanmasında türlerine göre farklı amaçlar da olabilir. Amacın ortaya konması, hedef kitleyi de belirler. Hedef kitlenin beklentilerine cevap veremeyen sözlüklerin başarılı olma ihtimalinin olduğu söylenemez (Boz, 2006: 30-31). Örneğin ilkokul ve ortaokul öğrencileri için hazırlanan bir sözlük, bu seviyedeki öğrencilerin gereksinimlerine cevap verebilecek söz varlığına sahip olmalıdır. Sözlükler, bir ders kitabı olmamakla beraber yardımcı materyal olarak hedef kitlenin kültürel gelişimine katkıda bulunur. Bu nedenle de sözlüğün hazırlandığı hedef kitlenin özellikleri ve kelime hazinesinin bilinmesi gerektiği düşünülmektedir. Türkçe eğitiminin hedef kitlesi, ilkokul ve ortaokul öğrencileridir.

Göçer (2001: 400), bu seviyelere göre hazırlanan sözlüklerin büyük bir çoğunluğunun hizmet ettiği amaçları şu şekilde sıralamaktadır:

- Öğrencilerin ve Türk halkının Türkçeyi daha iyi öğrenmesi, günlük hayatında doğru kullanmasına katkıda bulunmak.
- Özellikle ilkokulun ilk yıllarında öğrencilerin sözlük kullanmayı öğrenerek bir iş başarmış olmanın sevincini yaşamalarını sağlamak; bu sayede öğrencilerde daha başka işler başarabileceği öz güvenini oluşturmak.
- Sözlük kullanma yeteneğinin bilgi kazanmaya etkisini sezdirerek öğrencileri yardımcı ders kitaplarını kullanmaya alıştırmak ve özendirmek.
- Türkçenin öğrenilmesinde karşılaşılan zorlukların kolayca aşılmasını; doğru öğrenme ve öğrenilenlerin yerinde kullanımını sağlamak.
- Kelimelerin kullanımını bir yapı içinde göstermek için verilen örnekler vasıtasıyla öğrencinin; şiir, hikâye, roman gibi türlerle Türk dilinin inceliğini ve etkileyici güzelliğini tanımasına yardımcı olmak.

- Öğrencileri, karşılaştıkları problemleri çözebilecek anlayışa eriştirmek.

Sıralanan bu amaçlara ulaşılabilmesi için Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda sözlük kullanımına ilişkin ifadelerin olduğu görülmektedir. Programda anlama becerilerine yönelik olarak “Söz varlığını zenginleştirme” çalışmalarında “Türkçe sözlük, atasözleri ve deyimler sözlüğü, terimler sözlüğü, ansiklopedik sözlük vb.den yararlanılmalıdır.” ifadesine yer verilirken anlatma becerilerine ilişkin “Öğrencilerin kendilerini zengin bir söz varlığı kullanarak ifade etmeleri üzerinde durulur.” denmektedir. Bu amaç doğrultusunda öğrencilere yeni öğrendikleri kelimeleri içeren bir sözlük oluşturmaları önerilmektedir. Her iki beceri için de anlama ve çözümlenme başlığı altında öğrencilerden metnin bağlamından hareketle yeni/bilinmeyen kelime ve kelime gruplarının anlamını çıkarması beklenmektedir. Öğrencilerin tahminlerinin doğruluğunu sözlükten kontrol etmeye yönlendirmesi öğretmenden istenmektedir. Yine benzer bir çalışmanın öğrenme öğretme sürecine yönelik açıklamalarda da bulunduğu dikkat çekmektedir. **Anlamı Bilinmeyen Kelimelerle Çalışma** başlığı altında şu ifadelere yer verilmektedir (2005: 163):

Dinleme ve okuma sırasında öğrencilerden anlamını bilmedikleri kelimeleri belirlemeleri istenmelidir. Kelimelerin anlamlarını kendinden önce veya sonra gelen kelimeye, kelimenin içinde geçtiği cümleye, metne ve görsellere bakarak tahmin etmeleri istenmelidir. Tahminler kontrol edilmeli eğer yanlış bir tahmin yapmışlarsa arkadaşlarına sormaları, sözlüğe bakmaları istenebilir. Bulunan doğru anlam, tahminlerinin karşısına yazdırılmalıdır. Ayrıca bütünleyici çalışma olarak: Kelime hakkında konuşmaları, Kelimeyle yeni cümleler kurmaları, Kelimenin çağrıştırdıklarını açıklamaları, Kelime ile ilgili resim yapmaları istenmelidir.

Görüldüğü gibi Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda öğrencinin bilmediği kelimeyi metnin bağlamından hareketle tahmin etmesi daha sonra sözlükten yararlanması gerektiği belirtilmektedir. Yıldız ve Okur'a (2010:764) göre de sözlük kullanma alışkanlığı verilirken sözlüğün özellikle okuma sırasında okuma bölünerek sık sık başvurulacak kaynaktan öte metin içerisinde anlamı çıkarılamayan kelimelerle karşılaşılması durumunda başvurulması gereken bir kaynak olduğu öğrencilere vurgulanmalıdır. Öğrencilerin ilkökul ikinci sınıftan itibaren sözlük kullanabilecekleri programda belirtilmiştir. Akyol (2005) ise öğrencilerin birinci sınıftan itibaren sözlük kullanmaya başlamaları gerektiğini ifade etmektedir.

Kelime öğretiminden önce öğrencilere sözlük kullanmayı öğretmek gerekir (Arı, 2006: 328). Çünkü sözlük kullanmayı bilmeyen öğrenciler için sözlük kullanımı, metnin anlaşılması önünde bir engeldir (Koyama ve Takeuchi, 2004). Metinde karşılaştığı her yeni kelime için

çıkarımda bulunmadan hemen sözlüğe bakma eğilimi, metinden uzaklaşma ve metni anlamamaya neden olmaktadır (Knight, 1994). Bu nedenle öğrencilere, sözlükten nasıl yararlanılacağı öğretmen tarafından açıklanmalıdır.

Göğüş (1978: 366-367), sözlük yardımıyla yapılacak kelime öğretimiyle ilgili etkinlikleri şöyle özetlemektedir:

1. Yapıca inceleme: “gözlük, gözcü, gözlem” gibi aynı köke dayanan kelimeler sözlükten tespit edilip ek-kök ayrımı yapılır.
2. Bir kelimenin kaç farklı anlama geldiği belirlenir (*sökmek* kelimesi, TS’de (2005) on bir farklı anlama gelmektedir.).
3. Yabancı kelimelere Türkçe karşılıklar buldurulur (münakaşa-tartışma gibi).
4. Bir kelimenin gerçek ve mecaz anlamı ayırt ettirilir (*ses*: 1. Kulağın duyabildiği titreşim, seda, ün. 2. Ciğerlerden gelen havanın ses yolunda yaptığı titreşim. 3. **mec.** Duygu ve düşünce. 4. **mec.** Herhangi bir davranış, tutum karşısında uyanan ruhsal tepki. 5. müz. Aralarında uyum bulunan titreşimler)
5. Deyimlerin anlamları üzerinde durulur. Türkçe Sözlük (2005)’te kelimelerin anlamı ifade edildikten sonra kelime ile ilgili yaygın kullanılan deyimlerden örnekler sunulur (el: el açmak, el atmak, el bağlamak, el el üstündür gibi.).
6. Bir kavramla ilgili kelimeler taranır (sahil, plaj, deniz, dalga, güneş, yüzmek, kum, kumsal...).
7. Bir kelimenin hangi kelimelerle kullanılabileceği belirlenir (teşekkür, teşekkür etmek...).

Yukarıda sıralanan sözlük kullanımına yönelik etkinliklerden faydalanılması, öğrencinin hem yeni kelimeler öğrenmesini sağlayacak hem de sözlük kullanımının bir alışkanlığa dönmesine yardımcı olacaktır. Dursunoğlu (2011: 257), sözlük çalışmalarının amaçlarından birinin de eğitim öğretim hayatında dilin anlaşılması hususunda yaşanan sorunları çözüme kavuşturmak olarak açıklamaktadır. Sözlükleri, dilin öğrenilmesinde işlevi olan temel öğrenme ve öğretme kaynakları olarak kabul etmek gerekir (Karadüz, 2009: 643).

Literatürde okul sözlüklerinin değerlendirilmesi, okul sözlüklerinin taşınması gereken özellikler, okul sözlüklerinin nasıl hazırlanması gerektiği, sözlükte bulunan tanımlamalar, kelime hazinesinin geliştirilmesinde sözlük kullanımı, okuma becerisinin gelişiminde sözlük kullanımından yararlanma, deyim sözlükleri (Baş, 2013; Boz ve Demirtaş, 2011; Karadağ, 2011; Okur, 2011; Göçer, 2010; Gülseren ve Batur, 2009; Karadüz, 2009; Mutlu, 2009; Sayan, 2005; Kaya, 2007) gibi sözlük odaklı çalışmaların olduğu yapılan tarama sonucunda tespit

edilmiştir. Literatürde öğrencilerin sözlük kullanma alışkanlıkları ya da ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu anlaşılmaktadır.

Yaman (2010), yaptığı çalışmada ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin bilinmeyen kelimeleri anlamlandırma sürecinde sözlük kullanma alışkanlıklarını öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmada öğrencilerin sözlük kullanma alışkanlıklarını belirlemek için araştırmacı tarafından geliştirilen bir anket kullanılmış; bu verilerin desteklenmesine yönelik Türkçe öğretmenlerinin gözlem ve algılarını tespit etmek amacıyla da görüşmeden faydalanılmıştır. Söz konusu çalışma, öğrenci odaklı olduğu için diğer sözlük çalışmalarından farklılaşmaktadır, denilebilir.

Araştırmanın Amacı

Okul sözlüklerinin kullanıcısı olan öğrencilerin bilinçli sözlük kullanımına ilişkin bilimsel verilerin azlığı, hem hedef kitlenin kelime hazinesini hem de hedef kitleye yönelik hazırlanan sözlüklerin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Belirtilen olumsuzluğun ortadan kaldırılabilmesi için öğrencilerin sözlük kullanımına ilişkin alışkanlık düzeylerini ortaya çıkarmak gerekir. Bu çalışmada belirtilen eksiklikten yola çıkılarak ortaokul öğrencilerinin sözlük kullanma alışkanlıklarına yönelik farkındalıklarını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğrenciler için hangi derslerde sözlük kullanmak bir ihtiyaç hâline geliyor? Öğrencilerin bu konudaki düşünceleri nedir?
2. Öğrenciler bilmedikleri bir kelimeyi sözlükten bulurken zorlandıklarında nasıl bir yol izlemeyi tercih ediyor?
3. Öğrenciler anlamını bilmedikleri bir kelimeyle karşılaştıklarında kelimenin anlamını bulmak için neler yapıyorlar? Öğrencilerin bu konudaki düşünceleri nedir?
4. Metinde geçen anlamını bilmedikleri bir kelimenin anlamını metinden hareketle tahmin ettiklerinde bu tahminlerini sözlükten kontrol etme ihtiyacı hissediyorlar mı? Öğrencilerin bu konudaki düşünceleri nedir?
5. Sözlükten buldukları kelimenin anlamını okuduktan sonra o kelimenin içinde geçtiği bir cümle kurmak ihtiyacı hissediyorlar mı? Öğrencilerin bu konudaki düşünceleri nedir?
6. Ne tarz sözlük kullanmaktan hoşlanıyorlar ya da ne tarz sözlük kullanmak öğrencilere daha kolay geliyor? Niçin?
7. Kullandıkları sözlüğün görsel unsurlarla desteklenmesi öğrenciler için ne ifade ediyor? Öğrencilerin bu konudaki düşünceleri nedir?

Sınırlılıklar

Çalışma araştırma verilerinin toplandığı Kırıkkale ili TOKİ Şehit Jandarma Er Osman Öden Ortaokulunda, 2012-2013 eğitim öğretim yılında öğrenim gören beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf öğrencileri; araştırma kapsamında öğrencilerin sözlük kullanma alışkanlığını ortaya koymayı amaçlayan yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular ile sınırlıdır.

Yöntem

Bu çalışmada nitel veri toplama tekniklerinden yararlanılmıştır. Araştırmanın veri analizinde insanların deneyimlerini açığa çıkaran ve grup içerisindeki bireylerin olgulara verdikleri anlamları paylaşmaya odaklanan nitel araştırma yöntemi fenomenoloji kullanılmıştır. Fenomenoloji çevremizdeki fenomenler hakkında insanların deneyimlerini, algılarındaki farklılıkları açığa çıkarmaya odaklanan ampirik bir çalışmadır. Herkesin algıları, anlamları ve deneyimleri farklı olduğu için fenomenleri tanımlama biçimleri de farklı olabilir. Fenomenoloji, nitel araştırmanın doğasına uygun olarak kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya koymayabilir. Ancak bir olguyu daha iyi tanımaya ve anlamaya yardımcı olacak sonuçlar sağlayacak örnekler, açıklamalar ve deneyimler ortaya koyabilir. Bu yönüyle hem bilimsel literatüre hem de uygulamaya önemli katkılar sunabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 75). Bu çalışmada ise ortaokul öğrencilerinin sözlük kullanma alışkanlıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma grubu

Fenomonoloji araştırmalarında veri kaynakları, araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışı vurabilecek veya yansıtabilecek bireyler ya da gruplardır (Yıldırım ve Şimşek; 2008: 74). Ortaokul öğrencilerinin sözlük kullanma alışkanlıklarını ortaya koyabilmek için TOKİ Şehit Jandarma Er Osman Öden Ortaokulunda öğrenim gören beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıftan sekizer öğrenci bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Çalışma grubunu belirlemede kolay erişebilirlik ve araştırmaya katılma isteği esas alınmıştır.

Verilerin toplanması

Fenomonoloji araştırmalarında başlıca veri toplama aracı görüşmelerdir. Olgulara ilişkin yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmak için görüşmenin araştırmacılara sunduğu etkileşim, esneklik ve sondalar yoluyla irdeleme özelliklerinin kullanılması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 74). Bu nedenle çalışmada veri toplamak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda bulunan sorular öncelikle araştırmacı tarafından hazırlanmış ve üç alan uzmanı tarafından değerlendirilmiştir. Uzmanların olumlu ortak kanı belirttikleri toplam yedi (7) soru görüşme formuna alınırken içerik olarak

benzer hususlara odaklanan üç soru görüşme formundan çıkarılmıştır. Ancak içerik ve araştırma amacına uygunluğu açısından değerlendirilen görüşme formu için bir de ön uygulama yapılmıştır. Görüşme soruları öncelikle çalışma grubunda olmayan her bir sınıf seviyesinden üçer öğrenciye uygulanmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda alan uzmanları ile görüşme formu tekrar gözden geçirilmiş ve forma son şekli verilmiştir.

Araştırmacı, okul idaresinden izin alarak öğrencilerin ders dışı zamanlarında görüşmelerini, okulda yapmıştır. Öğrencilerden görüşmenin ses kayıt cihazıyla kaydedilebilmesi için izin alınmış ve görüşmeler böylece kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler 20-35 dakika aralığında tamamlanmıştır.

Verilerin analizi

Bu çalışmanın verileri fenomenoloji yöntemine uygun olarak toplanmış ve verilerin analizi sürecinde fenomenolojik analiz kullanılmıştır. Analiz sürecinde bir alan uzmanı ve araştırmacı birlikte çalışmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2008: 75) göre bu tip araştırmalarda veri analizi, yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bu amaçla yapılan içerik analizinde verinin kavramsallaştırılması ve olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılabilmesi çabası vardır.

Araştırmanın verileri fenomenoloji yönteminin analiz sürecine uygun olarak samimiyet, yoğunlaşma, mukayese, gruplama, açıklama ve sınıflandırma süreçlerinden geçerek analiz edilmiştir. Öncelikle görüşme kayıtları üç kez listelenmiştir. Güvenilir kayıtlar elde edildikten sonra veriler gruplandırılıp son metindeki anlam kategorileri analiz edilmiştir. Gruplamalardan sonra kategoriler arasında kıyaslamalar yapılmıştır. Uzman ve araştırmacı tarafından ulaşılan kategoriler böylece son hâlini almıştır. Ana anlamlar etiketlenmiş, kavramlar gruplanıp kategorize edilmiş ve kategorilere isimler verilmiştir. Kategorilerin belirlenmesinden sonra tablolar oluşturulmuş ve kategorilere örnek olabilecek cümlelerle tablolar zenginleştirilmiştir. Çalışmaya katılan otuz iki öğrenciye isimlerine ve cinsiyetlerine bakılmaksızın birden otuz ikiye kadar numara verilmiştir. Tablolarda bulunan kategorilerin ve örnek konuşma cümlelerinin yanında bulunan ilk numara sınıfı, ikinci numara ise katılımcıya aittir (5K1: Görüşleri alınan beşinci sınıftan birinci katılımcı gibi.).

Bulgular ve Yorum

Görüşme formunda bulunan sorulara katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda çalışmada aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 1: Sözlük Kullanma İhtiyacı

Kastedilen	İfade Edilen
Türkçe (5K1, 5K2, 5K3, 5K5, 5K7, 6K1, 6K2, 6K5, 6K6, 6K7, 6K8, 7K1, 7K3, 7K4, 7K7, 8K2, 8K4, 8K5, 8K7)	<ul style="list-style-type: none"> Türkçe kullanıyorum. Türkçede zaten sözlük kullanmalıyız. Hikâyeler falan okuyoruz. Anlamını bilmediğimiz kelimeler çok çıkıyor bu yüzden kullanmalıyız. Bütün Türkçe derslerinde mutlaka sözlük yanımda oluyor. (5K7) Türkçe dersinde sözlük kullanıyorum. Çünkü bazı kelimeler eskiden geliyor anlamını bilmediğim için okuduğumu anlamıyorum. Bu zamanlarda sözlükten yararlanırım. (6K8) Türkçe dersinde fazla diğer derslerde ise çok az kullanma ihtiyacı hissediyorum. Anlamını bilmediğim kelimeler ortaya çıkınca ya da etkinliklerde sözlük kullanmam istenirse kullanıyorum. Bence Türkçe dersinin önemli bir parçasıdır Türkçe sözlük. (7K1) Türkçe dersinde sözlük ihtiyacı hissediyorum. Genellikle çalışma kitabındaki etkinlikleri yaparken sözlük kullanıyorum. Bi de metin okurken anlamını bilmediğim bi kelime çıkarsa sözlüğüme bakıyorum. (8K5)
İngilizce (5K4, 5K8, 6K3, 7K2, 7K6, 7K8, 8K6)	<ul style="list-style-type: none"> İngilizce dersinde sözlük kullanıyorum. Çünkü ders işlerken anlamadığım, bilmediğim sözcükler oluyor. Bu sözcükler için de sözlüğe bakıyorum. (5K4) Genellikle İngilizcede oluyor. Çünkü İngilizce kelimelerin genellikle anlamını bilmiyoruz. (6K3) İngilizce dersinde kullanmak ihtiyaca dönüşüyor. Çünkü bazı kelimelerin anlamlarını bilmiyorum. Öğretmen de kitaptan yaptırıyor, oradaki kelimelerin hepsini vermiyor biz de sözlükten bakıyoruz. (7K8) İngilizce test çözerken bilmediğim kelimeler çıkıyor onlar için sözlük kullanıyorum. (8K6)
Sosyal Bilgiler (8K3, 8K8)	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal dersindeki bazı terimlerin anlamlarını öğrenirken sözlüklerden faydalaniyorum. (8K3)
İhtiyaç duymama (5K6, 6K4, 7K5, 8K1)	<ul style="list-style-type: none"> Bilmediğimiz kelimelerin anlamını derste öğretmenimiz söylüyor. Bu yüzden yanımda sözlük taşımama gerek yok. (5K6) Derste sözlük kullanmam. Zaman kaybettirir bana. (6K4) Sözlük kullanmak benim için bir ihtiyaç olmuyor. Kendim yapıyorum kelimeleri. (7K5) Genelde karşıma çıkan kelimelerin anlamlarını biliyorum. Sözlüğe ihtiyaç duymuyorum. Bana çok sıkıcı geliyor sözlüğe bakmak. (8K1)

Tablo 1 incelendiğinde çalışma grubunda yer alan öğrencilerin genel olarak dil derslerinde sözlük kullanma ihtiyacı hissettiği söylenebilir. Okullarda ana dili eğitiminin verildiği Türkçe dersinde sözlük kullanmak durumunda kalan öğrenci sayısı 19'dur. Tablodan hareketle özellikle beşinci ve altıncı sınıf öğrencilerinin bu derste sözlük kullanmayı tercih ettiği yorumu yapılabilir. Yabancı dil öğretiminin yapıldığı İngilizce dersinde sözlük kullandığını

belirten 7 öğrenci vardır. Sosyal bilgiler dersinde sözlük kullanma ihtiyacı duyduğunu ifade eden 1 sekizinci sınıf öğrencisi bulunmaktadır. Öğrencilerin soruya yönelik ifadeleri incelendiğinde genellikle okuma metinlerinde karşılaşılan yeni kelimelere karşılık bulma gayretiyle sözlük kullandıkları anlaşılmaktadır. Yapılan araştırmalarda da okuma becerisi ile sözlük kullanma alışkanlığı arasında yakın bir ilişki olduğu vurgulanmaktadır (Hamilton, 2012; Keleş, 2006; Beech, 2004).

Sözlük kullanımının zaman kaybı ve sıkıcı olduğunu, bunun için de sözlük kullanımının kendileri için hiçbir zaman ihtiyaca dönüşmediğini belirten öğrenci sayısı 4'tür. Bu sayı her ne kadar az bir oran olarak görünse de bu düşüncenin Türkçe eğitimini olumsuz yönde etkileyeceği ifade edilebilir. Dolayısıyla bu şekilde düşünen öğrencilerin kanaatlerini değiştirme noktasında öğretmenlerin özellikle de Türkçe öğretmenlerinin model olması gerektiği düşünülmektedir.

Tablo 2: Kelimeyi Bulmada Zorlandığında İzlenen Yol

<i>Bilmediğiniz bir kelimeyi sözlükten bulurken zorlandığımızda nasıl bir yol izlemeyi tercih edersiniz?</i>	
Kastedilen	İfade Edilen
İnternet (6K2, 6K4, 6K7, 6K8, 7K1, 7K2, 7K3, 7K5, 7K6, 8K1, 8K3, 8K4, 8K6)	<ul style="list-style-type: none"> Alfabetik sırayla harflerine bakıyorum işte. İnternet varsa direkt Türk Dil Kurumunun sitesinden bakarım orada mutlaka vardır. (6K2) İnternete girerim. Türk Dil Kurumunun sitesine girerim. Sözlük linki tıklarım. Arama motoruna kelimeyi girer, anlamına bu şekilde ulaşıyorum. (7K3) Türk Dil Kurumundaki sözlüğe bakarım orada bütün kelimeler var hemen çıkıyor. (8K4)
Farklı bir sözlüğe bakma (7K4, 7K8)	<ul style="list-style-type: none"> Daha büyük, kapsamlı bir sözlüğe bakarım. Hiçbir bilgiye ulaşamazsam kütüphaneye giderim. (7K4) Başka bir sözlüğe bakıyorum. Daha büyük bir sözlüğe bakıyorum. Kardeşlerimin sözlüklerinden yararlanıyorum. (7K8)
Öğretmenden yardım isteme (5K1, 5K4, 5K5, 5K6, 6K1, 7K7, 8K2, 8K5)	<ul style="list-style-type: none"> Öğretmenim bütün kelimelerin anlamını bilir ona sorarım o bana doğrusunu söyler. (5K1) Okuldaysam öğretmenime sorarım kelimenin anlamını öğrenirim. (6K1) Öğretmenime sorarım. Onun bu kelime hakkındaki bilgilerinden faydalanırım. Bu şekilde kelimenin doğru anlamına daha çabuk ulaşabilirim. (7K7) Dersteysen öğretmenime sorarım, onun söylediğini not alırım. (8K2)
Arkadaştan yardım isteme (6K6, 8K7, 8K8)	<ul style="list-style-type: none"> Arkadaşımın ödevine bakarım ondan alır defterime ya da çalışma kitabıma yazarım. (6K6) Bir kelimenin anlamını sözlükte bulmakta zorlanırsam ilk önce arkadaşıma sorarım. Belki o bulmuştur diye. (8K7)
Aileden yardım isteme (5K2, 5K3, 5K7, 5K8, 6K3, 6K5)	<ul style="list-style-type: none"> Alfabetik sıraya göre bakarım önce sonra sözlükte yoksa anneme babama büyüklerime sorarım. Onlar da bilemezse öğretmenime sormak için not alırım. (5K3) Sözlükte bulamazsam ablama soruyorum. O da bilemezse babama soruyorum. Zaten babam mutlaka biliyor. (6K5)

Tablo 2'ye göre sözlükten bulunamayan bir kelimenin anlamını öğrenmek için başvurulan yollardan birinin internet olduğu anlaşılmaktadır. Yeni kelimeler için Türk Dil Kurumunun sitesinin kullanılması, öğrencilerin Türkçenin yapısı ve özelliklerini araştıran bir kurumdan haberdar olması ve yeni kelimelerin açıklamalarına tam erişimin sağlanması bakımından oldukça önemli görülmektedir. Boz ve Demirtaş (2011: 93-94), Türkçe öğretmenlerinin bilinmeyen bir kelimeyle karşılaştıklarında %46'sının basılı sözlüklerden yararlanmayı tercih ederken %30'unun internet arama motorlarına başvurduğunu tespit etmişlerdir. Bu bulgu ışığında öğrencilerin internetten yararlanma durumlarını, öğretmenlerini model almalarıyla da ilişkilendirmek mümkün gözükmemektedir. Farklı bir sözlükten kelimeyi bulmaya çalışan öğrenci sayısı 2'dir. Her iki öğrencinin de yedinci sınıfta olduğu anlaşılmaktadır. Kelimeyi farklı bir sözlükten bulma etkinliği, sözlük kullanımının bir alışkanlığa dönüştüğüne dair önemli bir göstergedir. Beşinci sınıf öğrencileri, sözlükten bulmakta zorlandıkları kelimeler için genelde öğretmen ya da ailelerinden yardım istemektedirler. Bu nedenle öğretmenlerin ya da aile bireylerinin, öğrenci yardım istediğinde direkt bildikleri anlamı vermekten ziyade “Sözlükten beraber bakalım, belki sen görememişsindir.”, “Bu kelimenin anlamını ben biliyorum ancak sözlükten bakarsak belki başka anlamlarını da öğreniriz.” gibi cümlelerle öğrenciyi sözlük kullanmaya teşvik ederek sözlük kullanma alışkanlığının öğrencide yerleşmesine yardımcı olacaktır, denilebilir.

Tablo 3: Kelimenin Anlamını Bulmada İzlenen Sıra

<i>Anlamını bilmediğiniz bir kelimeyle karşılaştığınızda kelimenin anlamını bulmak için neler yapıyorsunuz? Bu konuda neler söyleyebilirsiniz?</i>	
Kastedilen	İfade Edilen
Sözlüğe bakma (5K2, 5K3, 5K7, 5K8, 6K2, 6K4, 6K5, 6K7, 6K8, 7K1, 7K5, 7K6, 7K8, 8K1, 8K3, 8K4, 8K6)	<ul style="list-style-type: none"> Sözlüğümü açarım, kelimeyi arar anlamını bulurum. (5K2) Her zaman çantamda Türkçe sözlüğüm oluyor ona bakıyorum. (6K5) İlk önce kelimenin altını çizerim. Daha sonra sözlükten kelimenin anlamına bakarım. Bulduğum anlam neyse not alırım. (7K6) Anlamını bilmediğim bir kelimeyle karşılaşınca ilk önce çantamdaki sözlüğüme bakarım. Bazı kelimeler bu sözlükte olmuyor o zaman öğretmenime sorarım. (8K4)
Tahmin (5K1, 5K4, 5K5, 5K6, 6K1, 6K3, 6K6, 7K2, 7K3, 7K4, 7K7, 8K2, 8K5, 8K7, 8K8)	<ul style="list-style-type: none"> İlk önce metinden hareketle tahmin ediyorum. Daha sonra tahminim doğru çıkmış mı diye sözlüğe bakar ya da öğretmene sorarım. Kelimenin anlamını tam bulana kadar uğraşırım. (5K5) Kelimenin parçada nasıl geçtiğine bakarım ona göre yorum yaparım, parçayı anlamaya çalışırım. (6K3) Kelime metinde nasıl kullanılıyorsa ona göre değerlendiriyorum. Tahmin ederim. (7K3) İlk önce cümleden ya da metinden tahmin etmeye çalışırım. Kelimenin yanındaki kelimelere bakarak tahmin etmeye çalışırım. (8K5)

Okullarda Türkçe dersinin işlenişinin nasıl olması gerektiğine ilişkin açıklamalar Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer almakta; programa uygun hazırlanan ders, çalışma ve öğretmen kılavuz kitabında da bu açıklamaların uygulanma şekli görülmektedir. Ders kitabındaki metinlerde geçen bilinmeyen kelimelere yönelik etkinlikler, anlamı bilinmeyen kelimelerle çalışma başlığı altında açıklanmakta; yeni öğrenilen kelimelerin pekişmesi için buna yönelik etkinliklere de çalışma kitabında yer verilmektedir. Türkçe dersinde öğrenciden istenen öncelikle metnin bağlamından kelimenin anlamını tahmin etmesi; tahmininin doğruluğu konusunda sözlükten yararlanmasıdır. Çalışma grubundaki öğrencilerden 15'i, yeni bir kelimeyle karşılaşınca kelimenin anlamını ilk olarak tahmin ettiğini belirtmektedir. Öğrencilerin 17'si ise ilk olarak sözlüğe baktığını ifade etmiştir. Bu durum, sözlük kullanma alışkanlığı açısından bakıldığında olumlu; sözlük kullanma becerisi bakımından ele alındığında ise olumsuz bir durum şeklinde yorumlanabilir.

Öğrenci karşılaştığı yeni kelimenin anlamını, içerikten yola çıkarak tahmin edebilir. Tahmininin doğruluğunu sözlükten kontrol etmesi, yanlış öğrenmelerin ortadan kalkmasını sağlayacağı gibi kelimenin farklı anlamlarını da görmesine olanak sağlayacaktır. Çalışma grubundaki öğrencilerin tahminlerini sözlükten kontrol etme durumları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Anlamı Tahmin Edilen Kelimenin Anlamını Kontrol Etme

<i>Metinde geçen anlamını bilmediğiniz bir kelimenin anlamını metinden hareketle tahmin ettiğinizde bu tahmininizi sözlükten kontrol etme ihtiyacı hissediyor musunuz? Bu konuda neler söyleyebilirsiniz?</i>	
Kastedilen	İfade Edilen
İhtiyaç duyma (5K1, 5K2, 5K3, 5K4, 5K7, 6K1, 6K2, 6K3, 6K6, 6K7, 7K1, 7K2, 7K3, 7K4, 7K8, 8K2, 8K3, 8K4, 8K5, 8K6)	<ul style="list-style-type: none"> Hissediyorum. Çünkü tahminim yanlış çıkabilir. Tahmin yaptıktan sonra sözlüğe bakarım doğru mu çıktı diye. Yanlış çıkarsa da kelimenin doğrusunu sözlükten öğrenmiş olurum. Genelde tahminlerim doğru çıkıyor. Zaman zaman da yanlış çıktığı da oluyor. (5K1) Evet çünkü benim tahminlerim çoğu zaman yanlış çıkıyor. Bazen doru çıktığı da oluyor. Emin olmak için sözlükten bakıyorum. Hiç duymadığım kelimelerin anlamlarını tahmin etmekte zorlanıyorum. Tahminim yanlış çıktığında sözlükten doğrusunu öğreniyorum. (6K2) Ederim çünkü tahminim tam olarak tutmayabilir. Kesin bir cevap ararım. Bunun için de sözlükten yararlanırım. Kelimelerin anlamlarını tahmin ederken metnin başlığına, görsellerine, kullanılan diğer kelimelere bakıyorum. Bunlar varsa tahmin yapmakta zorlanmıyorum. Tahminlerim genelde doğru çıkar. Yanlış çıktığı zaman doğru anlamını öğrenirim. (7K8) Bi tahmin yaptığımda tahminimin doğru olup olmadığını bilemem. Bunun için doğru olup olmadığını kontrol etmek için sözlüğe bakarım. Bi de çalışma kitaplarındaki bazı etkinliklerde kelimenin anlamını tahmin edin diyor. Sonra da sözlükten anlamını bulun diyor. Bu etkinlikleri yaparken de sözlük kullanıyoruz. (8K4)

İhtiyaç duymama (5K5, 5K6, 5K8, 6K4, 6K5, 6K8, 7K5, 7K6, 7K7, 8K1, 8K7, 8K8)	<ul style="list-style-type: none"> • İhtiyaç duymuyorum çünkü tahminimin doğruluğunu öğretmenime soruyorum. O bana tahminimin doğru mu yanlış mı olduğunu söylüyor. (5K8) • Ödevlerimi ablamla yapıyorum ortak tahmin yaptığımız için doğruya ulaşıyoruz. Bunun için kontrole hiç ihtiyaç duymuyorum. (6K5) • Arkadaşımın tahminiyle karşılaştırıyorum. Genelde ikimiz de aynı şeyi düşünüyoruz doğru çıkıyor. (7K7) • Hayır kelime tahminlerimin doğruluğundan şüphem yok zaman kaybetmemek için sözlüğe bakmıyorum. (8K1)
--	---

Tablo 4'e göre çalışma grubunun büyük çoğunluğu, tahminini sözlükten kontrol etme ihtiyacı duymaktadır (20 öğrenci). Öğrencilerin verdikleri “*Evet çünkü benim tahminlerim çoğu zaman yanlış çıkıyor.*”, “*Tahminim yanlış çıkabilir.*” gibi dönütlerden hareketle kendilerine yönelik farkındalık düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Bu farkındalık, öğrencilerin sözlük kullanma alışkanlıklarının pekişmesinde önemli bir husus olarak değerlendirilebilir. Tahmininin doğruluğunu kontrol etmeyen öğrenci sayısı ise her bir sınıf seviyesinden üçtür.

Yeni öğrenilen bir kelimenin pekişmesi ve kalıcı hâle gelebilmesi için mutlaka cümle içerisinde kullanılması gerekir. Bu duruma yönelik veriler Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Yeni öğrenilen Kelimeyi Cümle İçinde Kullanma

Sözlükten bulduğunuz kelimenin anlamını okuduktan sonra o kelimenin içinde geçtiği bir cümle kurmak ihtiyacı hissediyor musunuz? Bu konuda neler söyleyebilirsiniz?

Kastedilen	İfade Edilen
İhtiyaç duyma (5K1, 5K2, 5K3, 5K5, 5K6, 6K1, 6K3, 6K4, 6K8, 7K2, 7K5, 7K6, 7K7, 7K8, 8K1, 8K3, 8K4, 8K7, 8K8)	<ul style="list-style-type: none"> • Evet anlamını bilmediğim kelimeyi cümle içinde kullanıyorum. Çünkü o cümleyi kurarak kelimeyi anladım mı anlamadım mı onu anlayabiliyorum. Bu sayede kelimeler daha çok aklımda kalabiliyo. (5K5) • Evet yeni kullanmaya başlayacağım bir kelimeyi nerede, nasıl kullanacağımı bu şekilde öğrenirim. Cümle kurarken yanlışlarımı görebilirim. Cümle kurma etkinlikleri mutlaka olması gereken bir şeydir. (6K3) • Kelimenin hangi cümlelerde kullanılabileceğini öğreniyorum. Kelimenin anlamını daha kalıcı bilirim. Nerelerde kullanacağımı bilirim. Başka bir yerde de karşıma çıktığımda anlamını hemen yazabilirim. (7K2) • Buna ihtiyaç duyuyorum. Çünkü kelimeyi cümle içinde kullanırsak kelimenin anlamı pekişir. Daha iyi öğrenmiş oluruz. O kelimenin cümle içindeki kullanımını öğreniriz. Bence faydalı olur kelimenin anlamını iyice öğrenmemize. (7K7) • Daha da pekiştirmek için cümlede kullanmak ihtiyacı duyuyorum. Daha ayırt edici, kalıcı oluyor. Cümle kurma etkinlikleri faydalı, olması gereken bir şey. (8K4) • Hissediyorum çünkü daha iyi anlarım o kelimeyi. Daha aklımda kalıcı oluyor. Cümle kurma etkinliklerinin olması daha iyi. Çünkü cümleleri bu sayede daha iyi kurabiliriz. Cümle içinde kullanmayı sözlükten okuyup geçsek kelimenin anlamı aklımızda kalmaz. (8K7)
İhtiyaç duymama (5K4, 5K7, 5K8, 6K2, 6K5,	<ul style="list-style-type: none"> • Böyle bir ihtiyaç hissetmiyorum. Ama öğretmenimiz Türkçe dersinde buna benzer etkinlikler yaptırıyor. Kelimelerle cümle kurarsak kelimeler daha fazla akılda kalır. (5K7)

6K6, 6K7, 7K1, 7K3, 7K4, 8K2, 8K5, 8K6)	<ul style="list-style-type: none"> • Hayır hissetmiyorum. Zaten kelimenin anlamını bulmuşum onun için bir daha cümle içinde kullanmaya gerek yok. Anlamını anladım. Bazılar için sözlükten okumak yeter. Okuyarak anlamayanlar için ise cümle kurmak daha iyidir. Kelimenin anlamını öğrendiğim için cümle kurmak zaman kaybıdır. (6K2) • Cümle kurma gereğini duymuyorum. Katkısı olur ama ben genellikle kurmuyorum. Çünkü kurmak olması gereken bir şey ama ben kurmaktan zevk almıyorum. (7K3) • Fazla hissetmiyorum. Çalışma kitabındaki etkinliklerde kullanmamız isteniyorsa kullanıyorum. Kelimeleri cümle içinde kullanarak nasıl kullanılacağını öğrenirim. Çünkü kurma etkinlikleri önemli, gerekli bir etkinliktir. (8K6)
---	--

Tablo 5'ten de anlaşıldığı üzere yeni öğrendiği kelimeyi cümle içinde kullanma ihtiyacı duyan öğrenci de duymayan öğrenci de yeni öğrenilen kelimenin cümle içinde kullanılmasının çok önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu bilince rağmen cümle içinde kullanmaya gerek görmeyen öğrenciler, öğretmenin yaptığı uygulamada ya da çalışma kitabındaki etkinlikler nedeniyle mecburen bunu yerine getirdiklerini ifade etmişlerdir.

Sözlüklerin hazırlanmasında türlerine göre farklı amaçlar güdülebilir. Amacın ortaya konması, hedef kitleyi de belirler. Hedef kitlenin isteklerini göz önüne almayan sözlükler işlevsel bir niteliğe sahip değildir. Bu nedenle okul sözlükleri hazırlanırken ilkokul, ortaokul ve lise öğrencilerinin beklentilerini karşılar nitelikte sözlüklerin oluşturulması bir zorunluluk olarak düşünülebilir. Aksi takdirde sözlük kullanımı, öğrenciler tarafından tercih edilmeyecektir. Bu noktadan hareketle çalışmada cevap aranan sorulardan biri de “*Ne tarz sözlük kullanmaktan hoşlanıyorsunuz ya da ne tarz sözlük kullanmak size daha kolay geliyor? Niçin?*”dir. Alınan dönütlerden öğrencilerin hayallerindeki sözlüğü ifade ettikleri anlaşılmıştır. Elde edilen veriler Tablo 6’da özetlenmiştir.

Tablo 6: Kullanılan Sözlüğün Türü

Kastedilen	İfade Edilen
Resimli sözlük (5K1, 5K2, 5K3, 5K4, 6K3, 6K8, 7K3, 7K8)	<ul style="list-style-type: none"> • Şu anda resimli sözlük kullanıyorum. Bence resimli sözlük kullanmak daha kolaydır. Çünkü o kelimenin rengini, şeklini görünce anlamını daha iyi kavrarım. (5K1) • Resimli. Çünkü kelimeleri daha iyi anlayabilirim. Resimli sözlükte kelimeleri daha kolay buluyorum. (6K8) • Resimli sözlük kelimelerin anlamını daha güzel veriyor anlamak çok kolay oluyor. (7K3)
Elektronik sözlük (5K6, 6K4, 6K7, 8K5, 8K6, 8K7)	<ul style="list-style-type: none"> • Elektronik. Çünkü kullanması daha kolay ve insanın aklında daha iyi kalır. Normal sözlüklerin yazıları çok küçük olduğundan okuyamıyorum. Ayrıca da kelime aramak çok sıkıcı. (5K6) • Şu anda elektronik sözlük kullanıyorum. Anlamına ulaşmak daha kolay geliyor. (6K4) • Elektronik sözlük daha kolay, kelimeyi aramak zorunda kalmıyorsun hemen buluyorsun çok pratik. (8K6)
Kelimelerin renkli verildiği sözlük (5K5, 5K7, 5K8, 6K1, 6K2, 6K5, 6K6, 7K1, 7K2, 7K4, 7K5, 7K6, 7K7, 8K1, 8K2, 8K3, 8K4, 8K8)	<ul style="list-style-type: none"> • Kelimelerin farklı renklerde belirtildiği bir sözlük kullanmak isterdim. Böyle olursa sözlükte kelime bulmak çok daha kolay olur. (5K5) • Kelimelerin farklı renklerle belirtildiği sözlükleri kullanmayı çok isterdim. Çünkü bi kelime aradığımda renkli olduğundan çabuk görebilirim. Kelime ile anlamı karışmaz. (6K6) • Kelimelerin renkli olmasını isterdim. Renkli şeyler daha çok akılda kalıyor. Birine bakarken gözümüz yanlışlıkla aşağı kayabiliyo. Bunu engellemek için kelimelerin farklı renkte olması çok iyi olur. (7K5) • Kelimelerin farklı farklı renkte belirtildiği bir sözlük kullanmak isterdim. Çünkü böylece sözlükten kelimeleri daha kolaylıkla bulabilirdim. Hem de renk renk olursa gözümüze daha güzel görünür. Böyle olursa da sözlükten kelime bulurken hiç sıkılmayız. (8K2) • Renk renk, cıvıl cıvıl bir sözlük kullanmak isterdim. Kelimelerin farklı renklerle belirtildiği bir sözlük kullanmak isterdim. Kelime bulmak daha kolay olurdu. (8K4)

Tablo 6'ya göre öğrenciler, madde başlarının farklı renkte belirtildiği sözlüklerden yararlanmak istediklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin bu beklentilerini Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan 'İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'ün karşıladığı söylenebilir. Bu sözlükte madde başları kırmızı renkle verilmiştir. Bunun yanı sıra özellikle beşinci ve altıncı sınıf öğrencilerinin resimli sözlük kullanmayı tercih ettikleri sonucuna ulaşılabilir. Teknolojinin yaygınlığı ve teknolojiye meraklı bir neslin yetişmesi sebebiyle elektronik sözlük kullanan ya da kullanmak isteyen öğrenciler de dikkat çekmektedir. Bu eğilimin ileriki yıllarda artacağı yorumu yapılabilir.

Çalışma grubundaki öğrencilere yöneltilen son soru, "Kullandığınız sözlüğün görsel unsurlarla desteklenmesi sizin için ne ifade eder? Neler söyleyebilirsiniz?" şeklindedir.

Görselliğin yeni öğrenilen kelimeleri kavramada ne derece etkili olduğu, öğrencilerin bu durumu nasıl değerlendirdiği Tablo 7’de ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tablo 7: Kullanılan Sözlüğün Niteliği

Kastedilen	İfade Edilen
Olumlu (5K1, 5K2, 5K3, 5K4, 5K5, 5K6, 5K7, 5K8, 6K1, 6K2, 6K3, 6K4, 6K5, 6K6, 6K7, 6K8, 7K2, 7K3, 7K4, 7K8, 8K1, 8K3, 8K4, 8K5)	<ul style="list-style-type: none"> Benim için daha iyi olur. Çünkü mesela anlamını bilmediğim “kırbaç” kelimesinin anlamını öğrensem de görsem tanıyamam. Resmini ya da karikatürünü gördüğümüz kelimeler aklımızda daha iyi kalır. (5K3) Sözlüklerin resim, fotoğraf gibi unsurlarla desteklenmesi daha iyi olur. Daha çok eğlence kattığı için sözlük kullanma isteğimiz artar. (5K6) Resimli sözlükte kelime aramak daha kolay gelir. Aradığım kelimeyi anlamada sadece yazıda zorlanabilirim ama resimleri gördüğümde direkt anlayabilirim o kelimeyi. Daha çok renkli resimler kullanılmalı. Atasözü ve deyimleri anlatan karikatürler sözlükteki çalışmalarımızı iyi yapar.(6K1) Benim için anlamamı daha kolaylaştırır. Sözlükler resimli hâle gelirse kelimeleri aramak ve bulmak daha kolay olur. Göz kelimesi için masanın gözü ile insanın gözü anlamlarını resim ya da fotoğrafla daha iyi kavrayabiliriz. (7K2) İşte kelimeyi bilmediğimizde resim koyunca anlamını okumasak da biraz anlıyoruz. Kelimeyi hatırlamama katkı sağlar. Resim aklıma gelince kelimenin anlamını kolayca hatırlarım. Resimler kelimenin anlamını unutturmuyor. (7K4) Anlamını okuduğumuz bir kelimenin resmini, şeklini görürsek daha kolay öğreniriz. Mesela deyim ve atasözleri sözlükleri de resim ve karikatürle süslenirse daha güzel olur. Resmini gördüğümüz kelimeyi gördüğümüzde kolayca tanırız. Hem resimlere, karikatürlere bakmak çok da eğlencelidir. (8K1) Sözlüklerin resimle desteklenmesi iyi olur. Çünkü bu şekilde kafamızda daha kalıcı bir hâle gelir. Sözlükten kelime bulmak daha eğlenceli bir iş olur. Bazen kelime ararken sıkılıyorum böyle olursa hiç sıkılmam. (8K3) Bu şekilde daha güzel olur. Kafamızda bi biçim oluştuğu için daha iyi kavrarım. Mesela etekleri zil çalmak deyiminin resmini sözlüğe konarsa iyi olur. Böylece deyimini daha kolay hatırlarız. (8K5)
Olumsuz (7K1, 7K5, 7K6, 7K7, 8K2, 8K6, 8K7, 8K8)	<ul style="list-style-type: none"> Hiçbir şey çünkü sözlükte resim olunca daha kalın oluyor. Çantada ağırlık yapıyor. (7K5) Kelimenin ne anlama geldiğini okuyunca anlıyoruz zaten bir de onun resmini koyup sayfa sayısını artırmaya gerek yok. (8K2)

Tablo 7’ye göre öğrencilerin büyük çoğunluğu (24), kullandıkları sözlüklerde görsellere yer verilmesini, kelimenin anlamını daha kolay kavrama ve kelimeyi daha çabuk hatırlama, unutmama gibi nedenlerden dolayı olumlu bulmaktadır. Ayrıca özellikle kelimenin yan ve mecaz anlamını kavramada görsellerin önemini öğrenciler tarafından vurgulanması dikkat çekmektedir. Görsellerin sözlüğün sayfa sayısını artıracaklarını; bununda taşıma açısından olumsuz bir duruma neden olacağını belirten öğrenci sayısı ise 8’dir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmada ortaokul öğrencilerinin özellikle dil derslerinde bilmedikleri kelimenin anlamını bulmak için sözlük kullandıkları belirlenmiştir. Yaman (2010) da yaptığı çalışmada öğrencilerin %81'inin sözlük kullandığını ifade etmektedir. Bu çalışmanın verileri ile Yaman'ın (2010) bulgularının örtüştüğü söylenebilir.

Çalışma grubundaki öğrenciler aradıkları kelimeyi sözlükten bulamadıklarında farklı yollardan kelimenin anlamını bulma gayreti içerisine girdiklerini söylemişlerdir. Bunlardan en çok başvurulan yolun sınıf kademesi arttıkça internet, sınıf kademesi düştükçe de aile bireyleri ile öğretmene sorma şeklinde olduğu görülmüştür. Sözlük kullanımının küçük yaşlarda alışkanlık hâline dönüşebilmesi için bu noktada aile bireylerine ve öğretmenlere özellikle de Türkçe öğretmenlerine büyük sorumluluk düşmektedir. Aile bireyleri, öğrenciden kelimenin anlamına ilişkin bir soruyla karşılaştığında kelimenin anlamını bilse dahi sözlük karıştırmayı tercih etmelidir. Türkçe öğretmenleri derslerine sözlükle girmelidir. Derste yeni bir kelimeyle karşılaşıldığında kelimenin anlamına sözlükten öğrencilerle birlikte bakılmalıdır. Boz ve Demirtaş (2011: 93-94) tarafından yapılan araştırmada durumun bu şekilde olmadığı anlaşılmaktadır. Türkçe öğretmenlerinin %45'i sınıfa nadiren sözlük götürdüklerini dile getirmişlerdir. Özbay'ın (2003) yaptığı araştırmanın sonuçları ise oldukça ilginçtir. Okullarda eğitime yardımcı araçların bulunma durumunu sorgulayan Özbay (2003), basılı araçlar kapsamında ele alınan sözlüklerin okullarda %47 oranında bulunduğunu tespit etmiştir. Bu durumun öğrencilerin sözlük kullanma alışkanlıklarını olumsuz yönde etkileyeceği söylenebilir.

Öğrenciler bilmediği bir kelimeyle karşılaştığında ve metnin bağlamından kelimenin anlamını tahmin edemiyorlarsa ya o kelimeyi yok sayıyorlar ya da sözlük kullanmayı tercih ediyorlar. Yapılan araştırmalarda öğrencilerin kelimeyi yok saymaktan ziyade sözlükten anlamını öğrenmeyi seçtiğini gösteriyor (Gu ve Johnson, 1996; Hulstijin, 1993; Zhang, 2001). Bu nedenle öğrencilere yeni bir kelimeyle karşılaştıklarında nasıl bir yol izledikleri de sorulmuş, öğrencilerin bir kısmı (17) hemen sözlüğe bakmayı tercih ederken diğerleri metnin bağlamından öncelikle kelimenin anlamını tahmin ettiklerini ifade etmişlerdir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda anlamı bilinmeyen kelimelerle çalışma başlığı altında konuya ilişkin istenen sıra, önce tahminde bulunma daha sonra sözlükten bakma şeklindedir. Bu noktada öğretmene düşen görev, öğrencinin ikinci aşamayı yerine getirmesini sağlamaktır. Araştırma kapsamında öğrencilerin tahminlerini sözlükten kontrol etme durumları sorgulanmış ve öğrencilerin tahminlerini sözlükten kontrol etme ihtiyacı hissettikleri anlaşılmıştır.

Bağlam temelli kelime öğretimiyle öğrenci, o kelimenin sadece bağlam içindeki anlamını öğrenmektedir. Bu açıdan öğrencileri sözlüğe yönlendirme, metnin bağlamındaki

anlamının doğruluğunun yanı sıra diğer temel ya da yan anlamlarının öğrenilmesi için de geçerlidir. Öğrencilere önce bağlamdan hareketle anlamı öğrenme ardından sözlükten yararlanarak kelimenin diğer anlamlarını da öğrenebilme fırsatı sunulmalıdır (Yaman, 2010). Öğrencinin böyle bir fırsattan yararlanabilmesi ve öğrenmenin sağlanabilmesi için yeni öğrenilen kelimenin cümle içerisinde kullanılması ve kelimenin kullanım alanlarının fark edilmesi gerekir. Bunun için kelime çalışmaları mutlaka yeni kelimenin cümle içerisinde kullanımıyla sonuçlandırılmalıdır. Araştırmada yeni öğrendiği kelimeyi cümle içinde kullanan öğrencilerin yanı sıra cümle içinde kullanmayanlar da mevcuttur. Ancak çalışma grubundaki bütün öğrenciler, bu etkinliğin çok faydalı ve gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Bu bulgunun oldukça dikkat çekici olduğu ifade edilebilir.

Sözlüklerin hazırlanmasında üzerinde durulması gereken ilk nokta sözlüğün hitap ettiği hedef kitlenin özellikleri olmalıdır. Ortaokul öğrencileri için hazırlanan sözlüklerde dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri de madde başlarının nasıl verileceğidir. Bu durum çalışma grubundaki öğrencilerin ifadelerine de yansımıştır. Öğrenciler, madde başlarının farklı renkte belirtildiği sözlüklerden yararlanmak istediklerini belirtmişlerdir. Hazırlanan sözlüklerde bu durumun göz ardı edilmemesi gerektiği düşünülmektedir. Bu bulguya ek olarak bir kelimenin özellikle yan ve mecaz anlamını kavramada öğrencilerin büyük çoğunluğu (24), kullandıkları sözlüklerde görsellere yer verilmesinin önemli olduğunu söylemişlerdir.

Ortaokul öğrencilerinin sözlük kullanma alışkanlıklarını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada öğrencilerde sözlük kullanımının sınıf seviyesi yükseldikçe bir alışkanlığa dönüştüğü tespit edilmiştir. Ancak öğrencilerin sözlüğün niteliğinden kaynaklanan birtakım problemler yaşadıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sözlükten yararlanma istenilen düzeyde gerçekleşmemektedir. Bu nedenle hazırlanan okul sözlüklerinde hedef kitlenin özelliklerinin göz önünde bulundurulması bir zorunluluk olarak düşünülmektedir.

Kaynakça

- AKYOL, H. (2005). *Türkçe İlkokuma Yazma Öğretimi*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- ARI, G. (2006). Kelime Öğretimi, *Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi* (Editör: Cemal Yıldız). Ankara: PegemA Yayıncılık. 311-333.
- BAŞ, B. (2013). İlköğretim Okulları İçin Hazırlanan Deyim Sözlükleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1, 24-31.
- BEECH, J. R. (2004). Using a Dictionary: Its Influence on Children's Reading, Spelling and Phonology. *Reading Psychology*, 25, 19-36.

- BOZ, E. ve DEMİRTAŞ, A. A. (2011). Türkçe Öğretmenlerinin Okul Sözlüğü Kullanma Konusundaki Tutum ve Davranışları. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 3, 65-134.
- BOZ, E. (2006). Sözlük ve Sözlükçülük Sorunları. *Türkçenin Çağdaş Sorunları*, (Editör: Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz). Ankara: Gazi Kitabevi, Ankara. 1-44.
- DURSUNOĞLU, H. (2011). Cumhuriyet döneminde Yapılan Sözlük Çalışmaları ve Türkçe Sözlükler üzerine Bir Kaynakça Denemesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 255-272.
- GÖÇER, A. (2001). Türk Dili ile İlgili Sözlüklere Genel Bir Bakış ve Günümüz İlköğretim Sözlükleri. *Türk Dili*, (598). 388-403.
- GÖÇER, A. (2010). Türkçe Eğitiminde Öğrencilerin Söz Varlığını Geliştirme Etkinlikleri ve Sözlük Kullanımı. *Turkish Studies*, 5 (1), 1007-1036.
- GÖĞÜŞ, B. (1978). *Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- GU, Y. ve JOHNSON, R. K. (1996). Vocabulary Learning Strategies and Language Learning Outcomes. *Language Learning*, 46 (4), 643-679.
- GÜLSEREN, C. ve BATUR, Z. (2009). Sözlüklerin Niteliği ve İşlevsel Özelliği Bağlamında Sözlük Okuma Alışkanlığının Anadili Becerilerine Etkisi Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım. *Turkish Studies*, 4 (4), 135-147.
- HAMILTON, H. (2012). The Efficacy of Dictionary Use While Reading for Learning New Words. *American Annals of the Deaf*, 157 (4), 358-372.
- HULSTIJN, J. H. (1993). When Do Foreign-Language Readers Look-up the Meaning of Unfamiliar Words? The Influence of Task and Learner Variables. *The Modern Language Journal*, 77, 139-147.
- KARADAĞ, Ö. (2011). İlköğretim Türkçe Sözlüklerinin Hazırlanmasında Temel Ölçütler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 30, 193-207.
- KARADÜZ, A. (2009). Sözlük, Sözcük Anlamı ve Öğrenme Üzerine. *Turkish Studies*, 4 (4), 636-649.
- KAYA, N. (2007). Okul Sözlüklerinin Değerlendirilmesi (1945-2005). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- KELEŞ, Ö. (2006). *İlköğretim 4 ve 5. Sınıf Öğrencilerinde Kitap Okuma Alışkanlığının İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- KNIGHT, S. (1994). Dictionary: The Tool of Last Resort in Foreign Language Reading? *Modern Language Journal*, 78 (5), 285-299.

- KOYAMA, T. ve TAKEUCHI, O. (2004). How Look-up Frequency Affects EFL Learning: An Empirical Study on the Use of Hand held-electronic Dictionaries. http://www.paccall.org/2004/2004proceedings_papers/koyama.pdf (E.T.: 15.11.2012).
- LI, L. (1998). *A Study of Dictionary Use by Chinese University Learners of English for Specific purposes*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Exeter Üniversitesi.
- MEB, (2005). *Türkçe Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.
- MUTLU, H. K. (2009). Türkçe Öğretiminde Sözlükçülük Tekniği Açısından Tematik Sözlükler. *Turkish Studies*, 4 (4), 814-822.
- OKUR, A. (2011). İlköğretim Türkçe Sözlükleri Üzerine. *Turkish Studies*, 6 (1), 1567-1583.
- ÖZBAY, M. (2003). *Öğretmen Görüşlerine Göre İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*. Ankara: Gölge Ofset Matbaacılık.
- SAYAN, P. (2005). *11-14 Yaş İçin Hazırlanan Okul Sözlüklerinde Tanımlar Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Türkçe Sözlük (2005). Ankara: TDK Yayınları.
- YAMAN, H. (2010). İlköğretim ikinci Kademe Öğrencilerinin Sözlük Kullanma Alışkanlıkları Üzerine Bir Değerlendirme. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (27), 735-751.
- YILDIRIM A. ve ŞİMŞEK H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YILDIZ, C. ve OKUR, A. (2010). İlköğretim Okullarındaki Okuma Etkinliklerinde Göz Ardı Edilen Bir Konu: Sözcük Öğretimi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 753-773.
- YÜKSEKKAYA, Y. (2001). Avrupa'daki Modern Sözlük Araştırmaları ve Bu Araştırmaların Türk Metasözlükçülüğüne Yansımaları. Gazimagusa: *Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu (20-23 Mayıs 1999) Bildirileri*.
- ZHANG, L. J. (2001). Awareness in Reading: EFL Students' Metacognitive Knowledge of Reading Strategies in an Acquisition-poor Environment. *Language Awareness*, 10, 268-88.